

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Pojetí reflexe v díle Ladislava Hejdánka

Ondřej Starý

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Ondřej Starý
Osobní číslo: H10342
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie
Název tématu: Pojetí reflexe v díle Ladislava Hejdánka
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autor rozebere dostupné texty Ladislava Hejdánka, které pojednávají o autorově chápání filosofické reflexe. Student rovněž kriticky rozebere a zhodnotí dostupné kritiky Hejdánkova pojetí reflexe.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Ladislav Hejdánek: Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti, Praha 1997.

Filip Karfík: Co je to reflexe podle Ladislava Hejdánka, in: Reflexe 2005.

Další literatura dle rešerše v knihovnách.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

21. května 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. června 2013

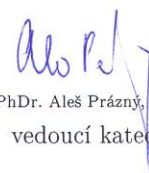


prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

 **Univerzita Pardubice**
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.



PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 3. 2013

Ondřej Starý

Poděkování

Mé poděkování patří především Mgr. Tomáši Hejdkovi PhD., laskavému garantovi této bakalářské práce, za objektivní kritiku a užitečné rady. Dále bych rád poděkoval své inspiraci Václavce za vyčerpávající konzultaci při tvorbě práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem “Pojem reflexe v díle Ladislava Hejdánka“. První část je věnována základním charakteristikám pravé události. V druhé části je popsán vztah mezi subjektem a pravou událostí. Pojem člověka vzniká na základě pojetí tohoto vztahu. Třetí část je nazvána “Člověk a reflexe“ a vysvětluje pojetí reflexe a lidských předpokladů k reflexi. Poslední část se zabývá procesem reflexe a rozebírá části reflexe.

Klíčová slova

reflexe, člověk, subjekt, pravá událost, budoucnost, pravda

Title

The concept of reflection in the work of Ladislav Hejdánek

Resume

This thesis deals with “The concept of reflection in the work of Ladislav Hejdánek.“ The first part is devoted to basic characteristics of real happening. The second part describes a relationship between the subject and real happening. The concept of man arises from the basis of this relationship. The third part is called “Man and reflection“ and it explains the concept of reflection and human assumptions for reflection. The last part deals with the process of reflection and it analyses consecutive parts of reflection.

Keywords

reflection, man, subject, real happening, future, true

Obsah

Obsah	7
Úvod.....	8
1 Jsoucnost jako událost.....	9
2 Vymezení vztahu mezi pravou událostí a subjektem	18
3 Člověk a reflexe.....	22
4 Průběh reflexe.....	27
Závěr	30
Bibliografie	31

Úvod

Hlavním cílem této práce je popsat a vysvětlit pojetí reflexe v díle Ladislava Hejdánka. Domníváme se ovšem, že nelze začít bezprostředně pojmem reflexe, aniž bychom se přitom vyhnuli určitému zkreslení. Naše práce tedy začíná tématy, které přímo souvisejí s reflexí a snaží se stručně tematizovat všechny předpoklady pro to, aby pojem reflexe náležitě vysvětlil ve své důležitosti. Text sám je rozdělen na čtyři části.

První část je věnována pravé události a všem jejím důležitým charakteristikám. Zabýváme se zde rozdílem mezi pravou a nepravou událostí, časovou charakteristikou pravé události i její schopností reagovat na události ostatní, dále na přijímání informací ze svého okolí a důležitostí informací pro správnou orientaci pravé události ve světě.

V druhé části rozebíráme vztah mezi pravou událostí a subjektem. Jelikož se dle našeho mínění význam pojmu subjektu v díle Ladislava Hejdánka vyvíjí, jsme nuceni tento vývoj tematizovat, a následně správně reinterpretovat ve vztahu k pravé události, abychom z tohoto vztahu mohli vyzvednout a jasně určit pojem člověka, o který nám jde především.

Ve třetí části poukazujeme na předpoklady člověka k reflexi a na bytostnou proreflektovanost lidského vědomí. Na základě těchto předpokladů se dostaneme k pojmu reflexe jako takové, k jejím možnostem a k její využitelnosti pro člověka.

V závěrečné části popíšeme jednotlivé momenty reflexe a pokusíme se odpovědět na otázku, v čem je reflexe důležitá, jak pro člověka samého, tak pro jeho vědomí. Texty, které jsou použity na naší práci, jsou texty výhradně Ladislava Hejdánka. Jedná se především o texty *Úvod do filosofování*¹, *Filosofie a víra*² a *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*.³

¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012.

² HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999.

³ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997.

1 Jsoucnost jako událost

V této části práce se budeme zabývat pravou událostí. Zamyslíme se nad tím, co to událost je, rozlišíme pravou a nepravou událost a rozvrhneme základní charakteristiky pravé události tak, aby nám poskytly pevnou půdu při interpretaci pojmu subjektu.

Ladislav Hejdánek dle našeho soudu chápe jsoucnost jako událost. Nic jiného totiž nemůže znamenat teze, že: „To, co má svůj počátek, průběh a konec, budeme nazývat událostí.“⁴ Z toho, že musíme chápat jsoucnost jako událost, vyvozujeme, že nám to má naznačit bytostný časový charakter tohoto pojmu jako něčeho, co se *děje, udává*. Právě z hlediska tohoto časového charakteru Hejdánek definuje událost jako sérii: „momentálních, ale nebodových ‚stavů‘ příslušného událostního dění, které se od sebe do jisté míry odlišují, ale v jisté míře na sebe navazují a jsou spolu docela určitým způsobem spjaty.“⁵ Kromě tohoto časového charakteru je každá událost vnitřně integrovaným celkem, která má svoji předmětnou a nepředmětnou stránku, slovy Hejdánka: „Každé skutečné jsoucnost je ‚concretum‘ tj. srostlice předmětného (vnějšího) a nepředmětného (vnitřního) v jeden jediný vnitřně integrovaný celek.“⁶

Na rozdíl od pravého jsoucna Hejdánek odlišuje nepravé jsoucnost, které je také možno nazvat agregát. Nepravé jsoucnost/nepravá událost je jen hromada věcí, která sama není vnitřně integrovaná v celek, například cihla, stůl, lampa. Hejdánek o tom píše takto: „Naproti tomu nepravá jsoucna jsou ta, jejichž jsoucnost je jim jakožto takovým nevlastní, ale je odvozená ze jsoucnosti jiných, dalších, vposledku však pravých jsoucna (takže je nelze prohlásit za ‚nic‘), ale jakožto taková sama o sobě ‚nejsou‘, nýbrž jsou jako jsoucna jen vnímána, jsou za jsoucna považována, je na ně jako na jsoucna reagováno. Hrst kuliček nebo hromada cihel jsou takovými nepravými jsoucnost; sama jednotlivá kulička nebo jednotlivá cihla jsou však také ještě nepravá jsoucna. Půjdeme-li ovšem dostatečně daleko (resp. hluboko či nízko), dosáhneme roviny, kde se už setkáváme s pravými jsoucnost (přinejmenším s molekulami

⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 34.

⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 228.

⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 199.

a atomy) jakožto posledním ‚základem‘ (či spíše ‚materiálem‘) všech ‚hromad‘ (agregací)⁷ Dále již budeme pracovat pouze s pojmem pravé události, pravého jsoucná. Dle našeho soudu jde o rozlišení exemplární, které má ukázat pouze na rozdíl mezi aktivními jsoucnými na straně jedné a mezi pouhými *res* čili věcmi, předměty na straně druhé. Hejdánek tuto distinkci uvádí, protože se domnívá, že lidé jsou zvyklí tyto druhy jsoucných zaměňovat. Ale jak je uvedeno výše, v základu všech nepravých jsoucných jsou jsoucná pravá (atomy, molekuly).

Nyní se budeme zajímat o vznik události a procesu jejího zvnějšňování. Hejdánek přichází s tezí, že počátek každé události i každé její akce je založen v ryzím nepředmětnu, v ryzí budoucnosti⁸ a postupem času se zvnějšňuje. To znamená, že každá událost vzniká v nepředmětnu, v budoucnosti a má pouze svoji vnitřní, nepředmětnou, tedy předmětně neuchopitelnou stránku, která se musí nejprve rozvinout, aby mohla být postižitelná zvnějšku, předmětně. Tuto chvíli, kdy je událost postižitelná zvnějšku, jsme teprve byli zvyklí nazývat počátkem události. Hejdánek říká, že: „Počátek události ve vnějším smyslu není zdaleka jejím počátkem, ale pouze jeho prvním vyjevením, uskutečněním, zvnějšněním. Skutečný počátek je čímsi vnitřním, nezvnějšněným, co se teprve musí realizovat.“⁹ To ovšem znamená, že skutečný počátek každé události je nám z vnějšku odepřen, nemůžeme ho předmětně nahlédnout. Po prvním rozvinutí události do předmětné podoby plyne dění události z minulosti do budoucnosti (lineárně); k tomu Hejdánek píše: „Ve své zpředmětnělé podobě (zvnějška přístupné), ve svém zvnějšnění se událost rozvíjí opět směrem z minulosti do budoucnosti a tímto svým zaměřením jakoby simuluje, že její skutečný počátek je založen v minulosti.“¹⁰ Každá událost má, jak bylo uvedeno výše, bytostně časový charakter, tzn. má svůj počátek, průběh a konec. Dá se tedy říci, že událost je jsoucnou umístěnou v čase a prostoru, kterému narůstá jeho minulost a zkracuje se jeho budoucnost, zároveň ovšem platí, že se děje celé *najednou*, že v určité své dané jsoucnosti je v události přítomna vždy jak její minulost, tak její budoucnost (nepředmětné komponenty). Hejdánek to potvrzuje slovy: „Na samém počátku je událost svou vlastní budoucností. Zároveň však zůstává událost integrovaným celkem, který si tuto minulost i budoucnost udržuje při sobě, takže minulost i budoucnost události jsou v jejím celém průběhu vždy ‚při tom‘, jak událost jest.“¹¹

⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 64.

⁸ V Hejdánkově díle platí tyto dva pojmy za synonyma.

⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 36.

¹⁰ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 38.

¹¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str.118.

Z toho Hejdánek vyvozuje, že když se díváme na pravou událost, nikdy nám nemůže být dána celá jen jako předmět a nemůžeme ji ani takto zjednodušeně myslet.

Příklad: Máme doma nějaké zvíře, řekněme psa, máme sklon se na něj dívat jako na celé jsoucno/událost, ale ve skutečnosti vidíme jen nějakou jeho přítomnostní jsoucnost. Nemůžeme ho předmětně nahlédnout jako celek, bez uvážení nepředmětných komponent např. jeho minulost, když byl štěně, a stejně tak k němu patří i jeho budoucnost, která je neustále otevřená až do okamžiku jeho plného zvnějšnění.

Řekli jsme si, že událost se děje celá i se svými nepředmětnými komponentami, a také, že se postupem času zvnějšňuje. Co se ale stane s událostí, která se zvnějšní docela? Je možné, aby událost měla pouze svoji vnější stránku? Dle Hejdánka nikoli: „Událost, která proběhla, se stala čímsi zvnějšněným, nic jiného neznámá slovo, že ‚pominula‘. Vnějšek je však čímsi nesamostatným, je možný jen tam, kde je zachován nějaký jeho vztah k vnitřnímu.“¹² To tedy znamená, že událost může existovat jen jako *concretum* ve výše zmíněném smyslu. Jak jsme si již říkali, je událost čímsi bytostně časovým, proměnlivým. Co se s ní stane za předpokladu, že se celá její vnitřní strana zvnějšní? Taková událost přestává existovat, jako by se nikdy nestala, pokud během svého trvání nenavázala na jinou událost, nebo pokud jiná událost nenavázala na ní. Tyto vztahy mezi událostmi Hejdánek pojmenoval reaktibilita.

Reaktibilita je pro Hejdánka schopnost událostí reagovat jedna na druhou.¹³ Jak jsme řekli výše, pokud by událost A na žádnou jinou událost nezareagovala a ani událost B na ni, pak by daná událost po svém zvnějšnění přestala existovat a nic by z ní v tomto světě nezbylo, ale tam, kde na událost A reaguje událost B, se stane, že tato událost B jakoby převezme část historie události A, a tím na ni specifickým způsobem naváže. Takto může z události A převzít důležité momenty, ale zároveň se tím událost B pozmění.¹⁴ Kdyby události neměly schopnost reagovat jedna na druhou, vlastně by nemohla existovat skutečnost tak, jak ji známe. Dle Hejdánka totiž svět není souhrn skutečností, nýbrž právě *reakcemi mezi těmito skutečnostmi* a tím, že jsou schopny vzájemně zprostředkovat trvání některých momentů.¹⁵ Když se řekne zprostředkování trvání některých momentů, budeme tím myslet specifické

¹² HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 60.

¹³ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 231.

¹⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 231.

¹⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 61.

reakce, protože dávají vzniknout nepravým událostem, které většinou dalece přesahují dobu trvání té konkrétní události, tyto nepravé události jsme zvyklí nazývat věcmi. Hejdánek o nich mluví takto: „To, že věci trvají (i když nikoli věčně), je umožněno pouze tím, že události jsou schopné navazovat na jiné, starší události, jak jsme si už ukázali, a tak zprostředkovat trvání některých momentů. Tyto přetrvávající momenty událostí, přenášené z jedné události do druhé, jsme zvyklí nazývat právě ‚věcmi‘ – a velmi zřídka si uvědomujeme, že tato věcná, předmětná, vnější stránka skutečnosti zdaleka není skutečností celou, ba že dokonce není pro skutečnost základem.“¹⁶

Nyní se podíváme na samotný průběh akce pravé události a její fáze. Aby na sebe události mohly reagovat, musejí se nejprve nějak setkat. Jde o to, že akce události X opustí tuto svoji událost, ale zároveň platí, že sama událost X částečně přejde ve svou akci a spojí se s vnější stranou události Y. Poté naváže na vnější stránku události Y a něco z ní si jaksi přivlastní, osvojí, a vrátí se již v pozměněné podobě zpět k sobě. Tato pozměněná podoba je zapříčiněna právě tím, že část z vnější strany události Y se integruje do vnější stránky události X. Slovy Hejdánka: „Kdybychom to měli vyjádřit přesněji, museli bychom to říci asi takto: Aby událost B mohla zareagovat na událost A, musí nejprve ze sebe vyjít, tj. sebe opustit (v nějakém smyslu, do určité míry), přejít do události A (nejde totiž o setkání, kde by se obě události jenom dotkly a hned se zase odloučily), něco z této události A si osvojit, vzít na sebe, přenést to do sebe jakožto pozměněné, poznamenané události B.“¹⁷ Po stručném nastínění toho, co je to reaktivita, se podíváme na schopnost události vnímat a pohybovat se ve svém okolí.

Každá pravá událost potřebuje specifické podmínky pro život, na který je vázána. Stejně jako ryba potřebuje okysličenou vodu pro svůj život, tak rostlina potřebuje výživnou půdu, stabilní klimatické podmínky atd. Pravá událost je v těchto podmínkách vždy nějak specificky zakotvena, dá se říci, že je to jedna z bytostných charakteristik pravé události. Slovy Ladislava Hejdánka bychom mohli říci, že: „Každý organismus, každá živá bytost je ovšem také nějak zakotvena, zakořeněna ve svém okolí, tj. v té části skutečnosti, jíž je obklopena. Toto zakotvení je nejenom součástí, ale přímo základní složkou, základní strukturou jejího života.“¹⁸ Událost podmínkám nějak rozumí a pohybuje se v nich, tento výsek skutečnosti, ve kterém se daná událost pohybuje a je schopna reagovat na ostatní

¹⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 40.

¹⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 45.

¹⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 144.

události, budeme společně s Hejdánkem nazývat *prostředí*.¹⁹ Prostředí je tedy vykrojená oblast skutečnosti, ve které je událost schopna reagovat na něco jiného. A z tohoto prostředí Hejdánek vyděluje jednu ještě důležitější složku skutečnosti pro událost, a tou je *osvětí*.

Osvětí neboli osvojený svět je dle Hejdánka: „Okruh toho, na co událost aktuálně (přímo nebo nepřímo) reaguje, k čemu se aktuálně (tj. hic et nunc, zde a nyní) vztahuje a co vztahuje k sobě, na co navazuje a čeho se chápe, aby to alespoň zčásti včlenila do svého vlastního průběhu.“²⁰ Kde pravá událost rozumí nejen svému okolí, ale zároveň i sama sobě. Právě přes tento osvojený svět se vrací zpět k sobě, a to tak, že vtiskuje svému osvětí hodnoty a hierarchizaci jiných událostí a věcí. Událost se ve svém osvětí řídí pomocí tzv. akčních systémů, což je komplikovaný systém akcí a reakcí, jímž událost utváří a hierarchizuje strukturu svého osvětí, tyto akce jsou však zakládány vnitřně subjektem, a nejsou tedy nikterak postižitelné, ale mohou se interpretovat z vnějších výsledků těchto akcí. Příklad: Z chování daného člověka – z jeho projevu, jak se staví k tomu a tomu atd. Hejdánek říká, že: „Tyto ‚věci‘ nejsou ničím jednoznačným, ale dostává se jim určitosti a ‚významu‘ teprve jejich zařazením do určitých rozvrhů či ‚akčních systémů‘ příslušného subjektu. K podobným ‚akčním systémům‘ ovšem nemáme přístup zvenjška, navenek se takové systémy projevují v rezultátech (produktech) svého fungování.“²¹

Jelikož se ale pravé události dějí vedle sebe v jednom světě a jelikož již z předešlých odstavců víme, že svět není rigidní souhrn všech částí, ale je založen na reaktibilitě pravých jsoucen, musí z toho nutně vyplývat, že se části osvětí různých pravých jsoucen překrývají, reagují na sebe a v určitém smyslu se mohou částečně, vzájemně prolínat, spojovat. Příklad: Vášnivý lovec musí do svého osvětí pojmout část osvětí své kořisti (její oblíbená místa, území, kde se pohybuje atd.), pokud chce mít nějaký úlovek. Hejdánek o tom mluví takto: „A protože to zajisté platí i v opačném směru a vůbec ve všech možných směrech, při nichž je nějaká živá bytost ve středu svého osvětí a druhé bytosti a skutečnosti se staly nebo stávají jeho členy a součástmi, je zřejmě významným členem osvětí určité živé bytosti vždy také celá řada rysů a stránek osvětí jiných živých bytostí (ne tedy jenom tyto živé bytosti ‚o sobě‘), pokud se ovšem staly pro tuto bytost důležitými a významnými.“²²

¹⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 42.

²⁰ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 43.

²¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 195.

²² HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 146.

Ale to, že osvětí pravých událostí částečně splývají, neznamená, že dané události tato svá osvětí vidí stejně. Protože každá událost má na základě reaktibility rozdílné akční systémy, které začínají nepředmětně, a nejdou tedy nikým nahlédnout pouze předmětně, jak se osvětí té které události jeví. A z toho také jasně vyplývá i to, že událost si tvoří svoji hierarchizaci osvětí, které jako každá akce začíná v nepředmětnu a rovněž není zcela nahlédnutelná. Příklad: Řekněme, že máme psa, osvětí naše a našeho psa se prolíná minimálně v místě, kde s námi pes bydlí a může tomuto prostoru též říkat domov, ale i když je to náš společný domov, jen těžko ho uvidíme stejně. Pes se bude k věcem a událostem ve svém osvětí stavět bytostně jinak než my, přestože tento prostor též budeme pokládat za část svého osvětí. Můžeme společně s Hejdánkem říci, že: „Totéž okolí, resp. prostředí má jinou povahu, jinou podobu, jinou strukturu – vždy podle toho, k jakému subjektu je vztaženo. Totéž okolí se stává místem, v němž se překrývají a vzájemně prostupují různá osvětí, totiž osvětí různých živých bytostí, různých subjektů.“²³

Toto všechno ovšem není tak, že osvětí pravé události tvoří vše v jeho blízkosti, že osvětí jsou všechny věci a události okolo naší události. Jde právě o hierarchizaci hodnot, kterou provádí událost ve svém osvětí, a tím si vybírá, kterým událostem dá přednost, a kterým nepřiloží pražádnou důležitost, a proto je vypustí ze zřetele. Nejedná se ovšem o zcela vědomá rozhodnutí, protože pravá událost nemůže poznat vše, a pak se rozhodnout, co z osvětí vypustí a co nikoli. Dle našeho soudu jde spíše a nevědomé přijímání a vypouštění událostí na základě stanoveného hodnotového žebříčku. K tomu Hejdánek říká: „Součástí a složkou tohoto ‚osvětí‘ nejsou pouze objektivním pohledem konstatovatelné ‚předměty‘, ‚věci‘ onoho vnějšího okolí, jímž je živá bytost obkloповána, ale také určité jejich valence či spíše určitá jejich validita, evaluace, tj. určité zhodnocení, zvýznamnění, hierarchizace, umístění na žebříku důležitosti, vůbec kvalifikace.“²⁴

Řekli jsme si, že osvětí je jedna z bytostných charakteristik pravé události; co se ovšem stane, když je událost ze svého osvětí vytržena? Taková událost ztrácí celé své osvětí a musí ho budovat znovu od začátku. Osvětí tedy nemá žádnou existenci události, ale platí, že jakmile je jednou událost ze svého osvětí vytržena a přenesena jinam, přestává osvětí události ihned existovat.

²³ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 58.

²⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 144.

Příklad: Zvíře, které je chyceno v přírodě a přeneseno do podmínek v zajetí, automaticky přichází do jiného prostředí a musí se na ně aklimatizovat, musí si přivyknout novým podmínkám a celé své osvětí začít budovat od začátku. Společně s Hejdánkem můžeme říci, že: „Živý tvor, který je uměle přenesen, přesazen do nového prostředí, nemá své osvětí stále s sebou, ale je ze svého osvětí vlastně vytržen a přesazen do jiného okolí, které se jeho novým osvětím musí teprve stát. Na druhé straně je ovšem zřejmé, že ve chvíli, kdy z daného prostředí onoho tvora vytrhneme, přestává ihned existovat příslušné (do té doby existující) osvětí.“²⁵ Výše bylo zmíněno, že každá pravá událost má své osvětí, něco, v čem žije a čemu rozumí. Jedině přes osvětí se událost může vztáhnout ke skutečnosti, vnějšímu světu, ovšem s tím, že je ve svém osvětí vždy uzavřena, může jen rozšiřovat jeho hranice.²⁶ Jediná bytost, která dokáže podstatně vykročit ze svého osvětí, je člověk.²⁷ To, jakým způsobem člověk dokáže vykročit ze svého osvětí, budeme detailněji řešit níže, nyní přistoupíme k poslední důležité charakteristice určitého druhu pravé události, a tou je subjektální sféra.

Abychom dostatečně pochopili, co máme na mysli pod pojmem subjektální sféra, musíme se na okamžik vrátit zpět k reaktivitě událostí. Bylo řečeno, že události na sebe vzájemně reagují, ale aby mohla událost vyvinout nějakou „re-akci“ na jinou událost, musíme předpokládat, že už prošla jistou formou setkání s druhou událostí, protože jinak by byla tato akce události pouhou akcí *nazdařbůh* a nemohla by být zacentrována, nemohla by být konkrétně zaměřena na něco. Příklad: chování, jednání atd. Druhým předpokladem je to, že událost získala z kontaktu s jinou událostí formu informace, která právě události umožňuje, aby příští akce byla reakcí, nikoli již akcí *nazdařbůh*. Hejdánkovými slovy řekněme: „Avšak předpokladem možnosti reagovat na cokoli je nějaká předchozí forma setkání s tím, nač se reaguje, druhým předpokladem je pak nějaká forma informace o takovém setkání, umožňující, aby příští akce byla vskutku re-akcí, novou, „reagující“ akcí, nikoli již akcí *nazdařbůh*.“²⁸ Informace se ukládají do části vnější stránky subjektu, a to konkrétně do subjektální sféry. Tyto informace událost tedy získává při kontaktu s vnějšími skutečnostmi v rámci této své vlastní akce, kterou se vztahuje k vnějšímu světu. A jelikož každá akce (začínající vnitřně) prochází subjektální sférou, která směřuje do vnějšího světa a vrací se zpět přes subjektální sféru, do které něco *uloží*, má subjektální

²⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 194.

²⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 184.

²⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 58.

²⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředemětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 109.

sféra klíčovou úlohu při jednání, řeči, chování atd. Domníváme se tedy, že subjektální sféra je oblast, kde si lidé rozumí, oblast, kde teprve mohl vzniknout svět smyslu, ke kterému ale můžeme proniknout jen přes vnější komponenty. Hejdánek o tom mluví takto: „Do subjektálního světa tedy náleží nejenom svět hodnot, ale také svět umění, vůbec svět ‚poezie‘ v původním smyslu (poesis = tvoření, tvorba), tedy i svět filosofie, vědy, politiky atd. Subjektální svět je vlastním světem, v němž žijeme jako lidé, resp. jež obýváme, žijíce zároveň v přírodě a zároveň ‚nad přírodou‘.“²⁹ Dále je třeba říci, že do subjektálního světa náleží každý přirozený i umělý jazyk, ale nikoli logos v silném smyslu.³⁰ Protože logos je dle Hejdánka sám strukturou nepředmětnosti. A projevuje se v subjektálním světě specifickým způsobem.³¹ A to tak, že ho můžeme zahlédnout v jeho vnější podobě jako písmena. Můžeme ho zaslechnout, když mluvíme v podobě slov, ale to ještě nedělá logos logem. Něco jiného je slyšet slova, a něco jiného je jim rozumět. Logos pro Ladislava Hejdánka představuje něco daleko víc, logos je pro něj: „Strukturou nepředmětné skutečnosti, i když ji celou ovšem nevyčerpává. Jádrem nepředmětné skutečnosti je pravda, ale pravda sebou nese logos, vede k němu, přímo lze říci, že logos zakládá.“³² Můžeme tedy říct, že v základu nepředmětné skutečnosti stojí pravda, která je úzce spojena s logem. Jakým způsobem se člověk může vztáhnout ke struktuře nepředmětnosti, se nám vyjeví později. Zde se musíme spokojit s touto formulací.

Jak bylo řečeno, člověk je jediný druh pravé události, která může vykročit ze svého osvětí, a to právě tím, že se přes subjektální sféru intencionálně vztáhne k vnějšímu světu, kde dokáže za pomoci nepředmětné struktury jaksí nahlédnout za hranice svého osvětí, a posunout tak jeho hranice. Ovšem takovéto posouvání hranic není záležitost jednorázová. Osvětí má tendenci se kolem daného člověka znovu uzavírat. Proto dle Hejdánka musíme mít určitou institucionalizovanou oporu v druhých lidech. Je to právě lidská společnost, která nám umožňuje znát a užívat nejvýznamnějšího prostředku k prolomení našeho osvětí, a tím je jazyk, řeč.³³ Kdyby tedy nebylo subjektální sféry, kam se uchovávají veškeré informace z předešlých akcí, nemohli bychom nikterak vykročit ze svého osvětí. Hejdánek říká, že: „Mluva, jazyk jsou tedy takovým prostředkem, který nám otvírá cestu za pouhý vnějšek.“³⁴ Soudíme tedy, že bez subjektální sféry by se člověk nemohl

²⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 183.

³⁰ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 183.

³¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 184.

³² HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 184.

³³ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 58.

³⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 59.

vztáhnout k ryzí nepředmětnosti, tedy k pravdě. A tím pádem ani k vnějšímu světu. Člověk by byl tak odsouzen k životu v rámci jeho původního osvětí.

2 Vymezení vztahu mezi pravou událostí a subjektem

Po základním náčrtu povahy pravé události se pokusíme vyjasnit vztah mezi ní a subjektem. Promyslíme zde odpovědět na otázku, jestli je mezi pravou událostí a subjektem nějaký rozdíl, a pokud ano, tak v čem. Naším cílem zde bude interpretovat z tohoto vztahu pojetí člověka, který jako jediný má schopnost reflexe. Jelikož se ovšem význam Hejdánkova pojetí subjektu v jeho díle postupem času poněkud vyvíjí, je zde naší povinností tento model tematizovat a základně popsat, abychom následně mohli správně navázat na pojem reflexe.

V díle *Úvod od filosofování*³⁵ je subjekt interpretován jako *concretum* ve výše zmíněném smyslu. Jeho slovy bychom mohli říci, že subjekt je: „srostlicí“ předmětné a nepředmětné stránky, „srostlicí“ vnitřního a vnějšího, subjektivního a objektivního, subjekt je zároveň také objekt.“³⁶ Stejně jako pravá událost je subjekt schopen reagovat na okolní svět prostřednictvím svých akcí a reakcí, prostřednictvím své reaktibility. To znamená, že subjekt přejde částečně ve svou akci, spojí se s vnější stránkou nějakého subjektu či události a část onoho subjektu či události specifickým způsobem integruje zpět do sebe. Hejdánkovými slovy řečeno: „Je to událost, schopná nejenom akcí vyjít ven, do vnějšího světa, ale zejména návratu k sobě, sebeobnovení, zůstávání u sebe, a tím trvání, přežívání, přetrvávání, přežívání jednotlivých elementárnějších událostí, na jejichž základě ovšem jedině může subjekt vzniknout a trvat.“³⁷ To tedy znamená, že vztah subjektu s vnějším světem je jeden z konstitutivních prvků subjektu samotného. Důvodem k tomuto tvrzení je nám fakt, že pravá událost, tedy subjekt pomocí reaktibility tvoří nejen svět, jak ho známe, protože bez reaktibility by svět nebyl vůbec možný, ale rovněž sám sebe. A to právě proto, že na jiné události, subjekty specificky naváže a zvnitřní je, čímž se vždy určitým způsobem pozmění a do sebe vintegruje jiné menší události. Zvláště důležité pro správné pojetí subjektu je jeho umístění na časové ose, jelikož je subjekt *concretum* čili srostlice ve výše uvedeném smyslu, je vždy v každém okamžiku svého zvnějšňování zde. Hejdánek o tom mluví následovně:

³⁵ Kniha samotná vyšla v nakladatelství OIKOYMENHE v roce 2012.

Kniha je ovšem složena z textů z let 1971-1972.

³⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 163.

³⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 47.

„ O subjektu můžeme říci, že je to skutečnost *hic et nunc*, tj. skutečnost, která je ‚ nyní‘ a ‚ tady‘ .“³⁸ Můžeme tedy říci, že subjekt sám je událostí.³⁹

Naproti tomu ve stati Víra jako „kosmologický faktor“⁴⁰ je pojem subjektu odlišný. Zde se již pravá událost se subjektem neztotožňuje, ale mluví se zde o relaci mezi těmito dvěma pojmy. Abychom tuto relaci byli schopni správně interpretovat, budeme muset dát pojmu subjekt trochu odlišný význam. Dle Hejdánka je každý subjekt z definice *nepředmět*.⁴¹ Subjekt sám o sobě již není srostlice předmětného a nepředmětného. Abychom si ozřejmili, jaké to má důsledky, budeme se muset vrátit zpět, konkrétně k událostnímu dění příslušné události. Uvedli jsme, že událost jako taková se děje celá najednou a že v každém okamžiku vidíme jen její aktuální jsoucnost z celého dlouhého řetězce buď minulých, nebo ještě nenastalých jsoucností. Naproti tomu Hejdánek identifikoval subjekt jako nepředmět s nejsoucím. Podle něj platí, že: „Pokud je subjekt ex definitione nepředmět, znamená to, eo ipso, že je zároveň nejsoucí.“⁴² Co má ovšem tento významový posun znamenat? K čemu toto rozdělení slouží? Hejdánek se totiž domnívá, že iniciátor akcí není událost, nýbrž subjekt jako nepředmět. Dle našeho soudu jde o to, že vše, včetně akcí, pochází z ryzí nepředmětnosti, čili z absolutní budoucnosti, a postupně se zvnějšňuje, tedy nabývá předmětné podoby. Pokud je pravá událost brána jako srostlice, nemůže být plně zodpovědná za své akce. Slovy Hejdánka: „Problém samotné možnosti, a zejména časové realizace akce jako jakési ‚panožky‘ dějící se události, která má svůj ‚předmět‘ nebo ‚cíl‘ mimo událost samu a její dění, která může skončit, aniž skončila její událost, ale která může naopak mít nějaké následky i tam, kde na událost samu nebylo reagováno, nás staví před nutnost připustit, že sama událost ve svém celku a ve své integritě nemůže být skutečně zodpovědná za onu akci a že za odpovědné činitele nemůžeme považovat ani *logos* této události, ani její *fysis*.“⁴³ Na rozdíl od subjektu, který je čímsi nejsoucím. Výše jsme uvedli, že nejsoucí je buď to, co už není, tedy minulost, nebo to, co ještě není, tedy budoucnost. Jelikož by ovšem subjekt z minulosti nemohl ovlivňovat a koordinovat své akce, musíme předpokládat, že je vykloněn směrem do budoucnosti. Hejdánek píše, že: „Kdybychom subjekt považovali za to, co v rámci události už není, nemohl by být odpovědný za žádnou ‚svou‘ akci, neboť z minulosti nemá

³⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 173.

³⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 46.

⁴⁰ Tato stať byla napsána v roce 1989. Knižně byla vydána v díle *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999

⁴¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 233.

⁴² HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 234.

⁴³ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 233.

možnost, jak ovlivnit něco tak (alespoň v některé své složce) kontingentního, jako je akce.⁴⁴ Hejdánek ovšem zdůrazňuje, že subjekt není totožný s žádnou ještě nenastalou jsoucností oné události, protože se jsoucím vlastně nikdy nestane. K tomuto problému píše: „Protože však jeho ‚ještě ne‘ nemá tu povahu jako ještě nenastalé jsoucnosti dějící se události, nemůžeme subjekt vlastně označit za ‚ještě nejsoucí‘, neboť se jsoucím vlastně nikdy nestane, to jest, nestane se jsoucím (ačkoli je skutečností).“⁴⁵ Hejdánek tak dle našeho soudu zrušil předchozí vazbu subjektu na přítomnost a vyklonil tento subjekt jaksí do budoucnosti, když přiřazuje subjektu existenci ve významu *ex-sistere*, tedy jako stanutí ven ze sebe, ven ze své jsoucnosti. Hejdánek to potvrzuje slovy: „Subjekt totiž je skutečností, která ‚je umístěna‘ či ‚stojí‘ ven z události, tj. jednak z každé její aktuální jsoucnosti, ale také ven z každé její jsoucnosti vůbec. O této vykloněnosti do budoucnosti a o tomto postoji ven z události vůbec můžeme mluvit jako o *ex-sistenci*. Zatímco událost (aktuálně se dějící událost) je v každé své momentálně aktuální jsoucnosti ‚jsoucí-tu‘, subjekt je protivou všeho ‚jsoucího-tu‘ jako to, co ‚stojí ven‘ z každého ‚tu‘.“⁴⁶

Toto rozlišení již předznamenává vztah těchto dvou pojmů, které jsou spolu úzce spojeny. Jelikož událost je možno spatřit vždy jen v její aktuální jsoucnosti, je proti ní subjekt vykloněn jaksí do budoucna, do nepředmětna, kde jediné může správně a s jistotou integrovat a ovlivňovat něco tak kontingentního (myšleno ve významu něčeho nahodilého, něčeho, co není předem determinováno), jako je akce. Každá akce má svůj předmět (kromě akcí *nazdařbůh*), který chce ovlivnit. Aby toho byla akce schopna, musí se předmětu akce dopředu nějak přizpůsobit, nějak se k němu přimknout, aby akce dopadla co nejefektivněji. To ovšem subjekt nemůže udělat v přítomnosti, kdy už se to *udává*, nýbrž právě v oné vykloněnosti. Proto Hejdánek říká, že: „Nejsprávnější charakteristikou vztahu subjektu k události, jejímž je subjektem, je tato: subjekt není její součástí ani složkou, ale je trvale vysunut poněkud do budoucnosti, která však není totožná s žádnou ještě nenastalou jsoucností oné události.“⁴⁷

Každá pravá událost má svůj začátek i konec, jak bylo výše uvedeno, přestane existovat v okamžiku, kdy se zcela zvnějšní, kdy vymizí její vnitřní stránka a zůstane pouze ta vnější. Co se ovšem stane se subjektem oné události? Co zakládá jeho trvání? K tomuto problému můžeme říci, že sám subjekt jako nepředmět žádného trvání nemá, nýbrž se konstituuje každou svou další akcí, do které vždy částečně přejde. Subjekt jako

⁴⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 235.

⁴⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 234.

⁴⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 235.

⁴⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 234.

skutečnost se tedy projektuje pouze skrze své akce, při kterých se vždy do určité míry aktualizuje. Společně s Hejdánkem můžeme říci, že: „Samo trvání (trvající dění) události nemůže být vůbec srovnáváno s nějakým ‚trváním‘ subjektu, neboť subjekt nemá žádného trvání ani se neděje, nýbrž obnovuje se každou svou akcí (kterou může vskutku provést jen jeho tělo, a to v rámci události, která je jeho událostí, zatímco on je jejím subjektem), když v ní nejprve zanikl (když do ní přešel).“⁴⁸ Projevy subjektu jako nepředmět se ovšem projevují v jeho akcích, aktivitách, v jeho praxi, v jeho fyzickém, tělesném pobývání na světě, tj. v životě člověka *jako pravého* jsoucna.⁴⁹

Po tomto stručném vyjasnění vývoje pojmu subjektu a po velmi stručném charakterizování relace pravé události a subjektu jsme nakloněni chápat člověka v této koncepci jako jakousi „srostlici“ pravé události se subjektem. Dle našeho soudu je subjekt jako nepředmět srostlý s pravou událostí (např. z předmětné stránky – s tělem), která je jeho událostí. Ovšem nepředmětnou stránku pravé události tím nevyčerpává. Událost, která je v každé své aktuální jsoucnosti „jsoucí-tu“, nemůže být sice plně zodpovědná za své akce, ale subjekt díky tomu, že je skutečností v modu ex-sistere, je ve svých akcích otevřen budoucnosti, a může je tak uspokojivě řídit a integrovat. Vyvozujeme, že subjekt může být vykloněn do budoucnosti pouze tím způsobem, že nechává svoji danost, svoji událost jaksi za „sebou“. Toto oproštění subjektu od své události je možné pouze ve specifické akci subjektu, a to v reflexi. Nesmíme se zde ovšem nechat oklamat předmětnými intencemi našich myslí. I když je výše uvedeno, že subjekt je skutečnost, která existuje, musíme mít na paměti, že je z podstaty nepředmět, tedy že ho nemůžeme redukovat pouze na jeho předmětnou podobu (např. na tělo). Dále také bylo uvedeno, že subjekt netrvá, subjekt se neděje, ale obnovuje se každou svou akcí, kterou ovšem sám nemůže provést, musí ji provést jeho tělo.

Po této interpretaci pojmu člověka přejdeme již k pojmu reflexe, ale chceme na tomto místě upozornit, že to, jak subjekt jako takový vzniká, není předmětem naší práce.

⁴⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 236.

⁴⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 237.

3 Člověk a reflexe

Abychom správně mohli popsat pojem reflexe a jeho bytostnou důležitost pro lidské myšlení, musíme nejprve tematizovat předpoklady toho, proč je reflexe možná a jaký má vztah k lidskému vědomí. Po této základní analýze se pokusíme popsat sám pojem reflexe.

Fundamentálním předpokladem možnosti reflexe je lidské pobývání ve světě řeči. Svět řeči je prvním skutečným mezníkem, na který člověk musí vstoupit, aby se stal vskutku člověkem. Jedná se o lidskou společnost, ve které člověk žije. O socializaci, ve které získává zkušenosti a ve které se částečně tvaruje podle tohoto společenství, ve kterém žije. Ale tato společnost je bez řeči pro daného člověka vždy uzavřeným osvětím. Může z osvětí specifickým způsobem vystoupit právě jen díky tomu, že má dar řeči. Hejdánek o tom mluví takto: „Schopnost reflexe je podmíněna (a možná lépe: spadá v jedno, ztotožňuje se s) pobýváním ve světě slova, řeči. Tzn. svět slova, svět řeči je první rovinou světa vcelku, na niž lidské mládě vstupuje, aby se v ní zabydlelo, a stalo se tak vskutku lidskou bytostí. Svět společenství, svět sociality sám o sobě zůstává vždy světem uzavřeným, tedy osvětím; teprve ve slově a skrze slovo se uzavřenost sociální (kolektivní) subjektivity prolamuje a příslušník smečky, kmene, rasy, národa, obce, státu apod. se stává člověkem, tj. bytostí zakotvenou ve světě řeči, a teprve skrze řeč se lidsky vztahující ke všem skutečnostem svého blízkého i vzdáleného okolí.“⁵⁰ Dle našeho soudu tedy tím, že se člověk dokáže vyjadřovat takovým způsobem, aby mu ostatní lidé rozuměli, předznamenává schopnost pojmově myslet. Právě se schopností něco specificky myslet se pojí druhý předpoklad reflexe, nebo spíše již reflexe sama, a tím je forma našeho *sebe-vědomí*.

Dle Hejdánka má reflexe bytostný vliv na vědomí člověka. Jeho slovy řečeno: „Pro faktické vědomí člověka naší epochy je podstatné, že reflexe spolukonstituuje každé naše vědomí, takže můžeme mluvit o hluboké a všestranně se rozšiřující (a ve svých počátcích nekontrolovatelně dál a dál pronikající) proreflektovatelnosti našeho vědomí.“⁵¹

Abychom tuto tezi správně pochopili, budeme se muset blíže podívat na to, jakým způsobem Hejdánek rozděluje vědomí. Hejdánek rozlišuje tři úrovně vědomí

⁵⁰ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředemtnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 124.

⁵¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředemtnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 159.

(ovšem jde o rozlišení čistě teoretické, sloužící pro lepší pochopení. Úrovně vědomí jsou jinak promíchané a různě se prolínají).

První rovina vědomí se vztahuje k tomu, že *víme*. Vědomí se zde vztahuje k předmětu, který je jeho cílem. Slovy Hejdánka: „První rovinou je vědomí, které se vztahuje k nějaké skutečnosti jako ke svému předmětu; stručně o tom můžeme říci, že *víme*.“⁵²

Druhá rovina vědomí se vztahuje ke skutečnosti, kdy předmětem vědomí je vědomí samo, *kdy víme, že víme*.⁵³ Tato na první pohled banální teze si zaslouží příklad.

Řekněme například, že jdeme k bankomatu za účelem vybrání peněz. Abychom si z bankomatu mohli vybrat příslušnou hotovost, musíme znát svůj PIN kód. Ještě než k bankomatu dojdeme, nějak víme, že daný kód známe, i když na něj zrovna nemyslíme. Když se nás někdo na náš PIN kód zeptá, víme, že můžeme ihned správně odpovědět, i když na příslušný kód zrovna nepomýšlíme. Může se rovněž stát, že když dojdeme k bankomatu, nemůžeme si na svůj PIN kód hned vzpomenout, ale přesto moc dobře víme, že daný kód známe, a považujeme za samozřejmé, že se nám dříve nebo později vybaví.

Můžeme tedy říci, že se vědomí odpoutalo čistě od svých předmětů a jaksí se obrátilo samo k sobě. Tato schopnost vědomí obrátit se samo k sobě je specifikum právě jen lidské bytosti. Hejdánek o tom píše takto: „Schopnost vědomí obrátit svou pozornost k sobě, učinit samo sebe svým předmětem, a tak si samo sebe uvědomit, je vlastnost příznačná pro lidské vědomí; budeme jí říkat schopnost reflexe.“⁵⁴

Hejdánek to dále umocňuje, když říká: „Druhá rovina vědomí se vyznačuje tím, že předmětem vědomí se stává vědomí samo: *víme, že víme*. To je základní forma našeho sebe-vědomí, tj. našeho vědomí o sobě. To, čemu říkáme ‚já‘, tj. ‚naše já‘, je projekcí, resp. konstrukcí našeho sebe-vědomí.“⁵⁵ Tímto krokem tedy Hejdánek identifikoval reflexi s částí lidského vědomí a udělal z ní důležitý konstitutivní prvek pro vnímání reality, protože jedině tím, že máme schopnost reflektovat, dokážeme odlišit rozdíl mezi „daností“ subjektu

⁵² HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 23.

⁵³ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 19.

⁵⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 18.

⁵⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 23.

a vnější realitou. Hejdánkovými slovy řečeno, dokážeme rozpoznat: „co padá na vrub subjektu samého, od toho, co padá na vrub vnějším událostem.“⁵⁶

Třetí rovina lidského vědomí pracuje na úrovni pravdivého a mylného. Vědomí se vztahuje nejen k tomu, že něco ví, ale rovněž hledá důvody, proč je nějaká teze pravdivá, či nikoli. Můžeme říci, že se jedná rovněž o reflexi, ale o ještě hlubší. Reflexe se musí ponořit ještě hlouběji do problému, aby odůvodnila ten který postoj. Hejdánek říká, že: „Filosofie může začít žít a pracovat teprve tam, kde se uplatňuje ona třetí rovina lidského vědomí, rovina, na níž nejen dochází k rozdílu mezi vědomím (a myšlením, poznáváním atd.) pravdivým a mylným, ale kde je tento rozdíl rozpoznáván, zaznamenáván a kde mohou být také formulovány důvody, proč je nějaký názor (soud, pojetí, učení, teorii) možno považovat za pravdivý a proč je jiný nepravdivý a mylný.“⁵⁷ Dle našeho soudu třetí rovina vědomí musí reflektovat subjektální sféru, aby byla schopna formulovat určité důvody pro konkrétní tezi. Výše je uvedeno, že subjektální sféra je místem, kde si lidé rozumí. Dá se říci, že je světem smyslu. Právě reflexí subjektální sféry máme onu třetí úroveň vědomí, kde jedině může vzniknout něco tak konzistentního jako filosofické či vědecké systémy.

Po základním nastínění předpokladů lidského vědomí k reflexi a poukázání na důležitost reflexe pro vědomí samo se pokusíme vyjasnit a pojmově určit reflexi jako takovou. Výše jsme již naznačili, co to reflexe je, ale to ještě nestačí. Musíme se pokusit jít od základů a specificky určit, co se pod tímto pojmem skrývá. Musíme se tedy zeptat znovu, co to je reflexe?

Reflexi můžeme označit za určitý druh akce subjektu. O akcích bylo výše řečeno, že vznikají „niterně“ v nepředmětnu a postupem času se zvnějšňují. Dále jsme řekli, že každá akce (kromě akcí *nazdařbůh*) má nějaký svůj předmět, svůj cíl, který se vždy zaměřuje do vnějšího světa, na něco vnějšího (např. situace, věc, jiný subjekt atd.). Tato kritéria v podstatě splňuje i reflexe, až na to, že je takovou akcí subjektu, která se nezaměřuje na vnější skutečnost, nýbrž na již provedenou akci subjektu; touto akcí subjektu může být i jiná reflexe. S Hejdánkem řekněme, že: „Reflexe je pak takovou akcí, která se rovněž ‚aktivně‘ a ‚prakticky‘ vztahuje nikoli ke skutečnosti ‚kolem‘, tj. ke skutečnosti vnější,

⁵⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 159.

⁵⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012, str. 24.

nýbrž k již provedené vlastní akci.“⁵⁸ Toto vymezení nám ovšem nemůže stačit. Protože reflexe je naprosto unikátní v tom, že dokáže nejen tematizovat určitou jinou akci (téhož subjektu), tedy, že ji dokáže udělat svým předmětem, ale dokáže svým *ne-předmětem* tematizovat i subjekt sám. Ovšem ne předmětně, tedy jako předmět (což je ovšem nemyslitelné, protože subjekt je nepředmět), nýbrž právě subjekt jako nepředmět, subjekt jako nedanost, který se konstituuje každou svou akcí. Hejdánkovými slovy: „V reflexi však dochází k výraznému posunu celé struktury ‚akce‘, která se v tomto případě stává zcela speciální ‚akcí‘: specifičnost reflexe nespočívá totiž jenom v tom, že jejím ‚předmětem‘ je jiná akce (téhož subjektu), nýbrž že jejím ‚nepředmětem‘ je subjekt sám, a to právě jako subjekt (= ne-předmět), nikoli jako objekt, jako předmět. V reflexi je tematizován subjekt nikoli jako danost, která je zdrojem akce, nýbrž také, a zejména jako nedanost, která se akcí rekonstituuje a snad přímo konstituuje.“⁵⁹

Řekli jsme, že reflexe je specifická akce subjektu, která se zaměřuje na již vykonanou akci tohoto subjektu, a tím se zároveň dokáže unikátně vztáhnout k subjektu oné akce. Tímto se ovšem možnosti reflexe zcela nevyčerpávají. Reflexe se může vztáhnout také k subjektální sféře. O subjektální sféře jsme uvedli, že jsou v ní uloženy informace z předešlých akcí subjektu. Každá akce subjektu musí projít nejprve přes subjektální sféru, aby nejednala tzv. *nazdařbůh*. Reflexe se zaměří do subjektální sféry a interpretuje informace v ní uložené. Hejdánek říká, že: „A tomuto směřování k vlastní aktivitě, zaměřené do subjektální sféry a interpretující informace v ní uchovávané, můžeme už právem říkat reflexe, protože má vskutku myšlenkovou povahu, a je tedy doma v další sféře, odlišné od sféry subjektální, totiž ve sféře subjektivní.“⁶⁰ Tím, že reflexe zaměřená do subjektální sféry dokáže interpretovat informace v ní obsažené, otevírá pro člověka tuto oblast jako svět smyslu. A teprve na půdě smyslu a významu může žít člověk jako člověk. Díky reflexi se zde vyjevuje tento prostor, kde člověk může vskutku tvořit umělecká díla, filosofické systémy atd.

Další možnost reflexe se vztahuje ke schopnosti reflektovat předcházející reflexi jako akci. V reflexi reflexe už je jaksí blíže tematizován subjekt, který se zdokonaluje tím, že v reflexi sám sebe poznává. Výše je uvedeno, že subjekt je nepředmět, nedanost, který se konstituuje svými akcemi, skrze své akce. Můžeme ho interpretovat jen z projevů jeho akcí.

⁵⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětlost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 104.

⁵⁹ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětlost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 106.

⁶⁰ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětlost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 110.

V reflexi reflexe se subjekt může zahlédnout ve své nepředmětnosti a jaksi se pochopit tak, že bude nadále podnikat tyto reflexe, a tím prohlubovat svou integritu. Dle našeho soudu vlastně tím, že jsou tyto reflexe podnikány, je jedině možný subjekt jako takový. Společně s Hejdánkem můžeme říci, že: „V reflexi reflexe je tematizován subjekt, který se teprve v sebepoznání vskutku konstituuje a jehož identita či spíše sjednocenost se ‚subjektem‘ jakožto daností, resp. zčásti i produktem akce není ničím původním a samozřejmým, ale musí být nějak garantována, musí jí být aktivně dosahováno, musí být vždy znovu v integračním úsilí ustavována a obnovována.“⁶¹

Ať už tedy reflexe přistupuje ke svým předchozím akcím nebo k vnější stránce subjektu této reflexe, konkrétně do subjektální sféry, vždy se snaží specifickým způsobem přistoupit k subjektu jako takovému. Ale aby k sobě mohl subjekt pomocí reflexe specifickým způsobem přistoupit, musí od sebe nejprve odstoupit.

⁶¹ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 106.

4 Průběh reflexe

V této kapitole se blíže podíváme na průběh reflexe a pokusíme se popsat její jednotlivé fáze, abychom lépe pochopili její význam pro subjekt jakožto člověka. Hejdánek stručně charakterizuje průběh reflexe jako *odstup reflektujícího „subjektu“ od sebe, a to za účelem přístupu k sobě*.⁶² Tato charakteristika nám ovšem nemůže stačit a z toho důvodu se na samotný průběh musíme podívat detailněji.

První fáze reflexe je odstup subjektu reflexe od „sebe“. Subjekt nepřechází zcela ve svou akci, ale specifickým způsobem od „sebe“ odstoupí. Nechá za sebou svoji minulost i přítomnost, dá se říci, že sám „sebe“ nechá za „sebou“. Tím, že se subjekt zbaví své minulosti a přítomnosti, otevírá se tak budoucnosti. Právě v této chvíli je dle Hejdánka možno zaslechnout nepředmětnou výzvu, ryzí budoucnost, pravdu.⁶³ Hejdánek o tom mluví takto: „Ale v tom smyslu, v němž subjekt je schopen a ochoten od sebe odstoupit – a to právě znamená: nechat sám sebe za sebou, vystoupit ze sebe, postavit se mimo sebe, stát ‚ven ze sebe‘, se subjekt otevírá své budoucnosti, která se (ještě před svým uskutečněním, tedy v ‚projektu‘) proměňuje nikoli už v důsledku setkání s nějakou vnější skutečností, jinou událostí, jiným subjektem, nýbrž jako otevřenost vůči tomu, co přichází jako nové, ještě však nezvnějšněné.“⁶⁴

Když subjekt sám sebe nechá za „sebou“, otevře se tak budoucnosti, nepředmětnu. Právě v tom kratičkém okamžiku je schopen zahlédnout ryzí budoucnost, protože subjekt sám je *nedaností*. Hejdánek to potvrzuje slovy: „Tato otevřenost subjektu vůči tomu, co nepředmětně přichází a co jakoby ‚oslovuje‘ naslouchající subjekt a co jej vyzývá k spoluúčasti na tomto přicházejícím a na jeho uskutečnění (a tím i zpředmětnění, do něhož nutně bude zapojena i vnější, předmětná stránka subjektu samého), je možná jenom tam, kde jsou položeny meze a kde je postavena hráz ‚působení‘ (= setrvačnosti) ‚subjektu‘ v jeho danosti a kdy se těžiště subjektu vychyluje mimo jeho okamžitou přítomnost, tj. kdy subjekt

⁶² HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 160.

⁶³ Hejdánek tyto slova používá jako synonyma.

⁶⁴ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 161.

ve svém ‚jádru‘ (jež není dáno) nechává svou minulost, a dokonce při-tomnost mimo ‚sebe‘ a za ‚sebou‘ a kdy ‚jest‘ jenom svou vlastní budoucností, v tom momentu nedeterminovanou ani jeho vlastní minulostí, ani jeho přítomností.⁶⁵

Právě v tomto momentu, kdy subjekt vystoupí ze své při-tomnosti a kdy se setkává se svojí budoucností, nastává nejdůležitější fáze reflexe, a tou je fáze *ekstatická*. Ve chvíli, kdy subjekt za sebou zanechá svoji minulost i přítomnost, je možno, aby vyslyšel nepředmětné výzvy, které se mu v ryzí budoucnosti vyjevují. K tomuto zaslechnutí nepředmětných výzev může dojít pouze tam, kde se setká se svojí budoucností, kdy sám sebe na kratičký okamžik nepotvrzuje ve svých akcích. Hejdánek píše: „Pouze v momentu ek-stase (a tudíž pouze v rámci reflexe) dochází k jakémusi ‚setkání‘ subjektu s posledním zdrojem každé aktivity a každého událostního dění vůbec, tedy i se zdrojem každého subjektu (neboť subjekt je jen zvláštním způsobem strukturovanou událostí); tím je ryzí nepředmětnost, neboť každá událost začíná jako cosi vnitřního, nepředmětného, ‚nejsoucího‘, co se teprve v průběhu jejího dění uskutečňuje, zvnějšňuje, zpředměťuje. K setkání s ryzí nepředmětností může dojít pouze tam, kde je otevřenost subjektu vyhnána do extrému, totiž kde subjekt přestává být sám sobě překážkou a zatížením, kdy už nikterak nepotvrzuje ve své akci sám sebe, nýbrž se otevírá, aby sám sebe v novém postavení přijal v bytostné proměně, která se odehraje v jeho jádru.“⁶⁶ Jde tedy o to, nechat svoji minulost za sebou, právě tento moment reflexe člověka změní. Po návratu k ‚sobě‘ je člověk již někým jiným než před reflexí. A to právě tím, že zlomí moc minulosti nad sebou a obrátí se do budoucnosti, kde může zahlédnout, jaký má být a jaký bude. Hejdánek říká, že: „Teprve tam, kde se člověk vymaní z pout ‚sebe‘, jakým a kým byl a jest, a otevře se a plně se dá k dispozici tomu, jakým a kým bude a má být, nachází sám sebe.“⁶⁷

Poslední fáze reflexe je fáze návratu k sobě. V této fázi se vrací subjekt pozměněn zkušeností s nepředmětnou výzvou zpět k ‚sobě‘ a opět přijímá své předmětné komponenty. Společně s Hejdánkem můžeme říci, že: „Ke každé pravé reflexi náleží počáteční moment jistého odstoupení od sebe, jakož i závěrečný moment jakéhosi znovupřistoupení k sobě.“⁶⁸

⁶⁵ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 161.

⁶⁶ HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha: OIKOYMENH, 1997, str. 107.

⁶⁷ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 212.

⁶⁸ HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999, str. 197.

Můžeme tedy říci, že po objasnění průběhu reflexe a po poukázání na bytostnou proreflektovanost lidského vědomí se sám ukázal pravý význam reflexe jako něčeho, co nejen spolukonstituuje naše vědomí, ale zároveň nám může otevřít cestu k něčemu bytostně novému, k prostoru ryzí nepředmětnosti, a tak nám dává šanci vyslyšet její výzvu bez okovů minulosti. Také na základě všech výše uvedených rozborů se nám plně vyjevuje pojem subjektu a jeho vykloněnosti do budoucnosti, která je možná jedině v rámci reflexe.

Závěr

Cílem této práce bylo komplexně uchopit Hejdánkův pojem reflexe a ukázat ho v jeho důležitosti pro lidské vědomí. V první části textu jsme položili základní charakteristiky pravé události, abychom na těchto základech mohli později vystavět pojem člověka.

Abychom ovšem mohli tematizovat pojem člověka, museli jsme se ho pokusit interpretovat ze vztahu mezi pravou událostí a subjektem, tento problém byl popsán v druhé části. Objevila se zde potíž správné interpretace pojmu subjektu, protože v díle Ladislava Hejdánka se pojem subjektu jaksi mění, či lépe řečeno vyvíjí. Také jsme museli uvažovat o správné interpretaci pojmu subjektu a pravé události a jejich ztotožnění s pojmem člověka. Jelikož Ladislav Hejdánek občas používá tato slova jako synonyma, a jindy jim vdechuje poněkud rozdílný význam, bylo trochu obtížnější správně určit celou náplň pojmu člověk.

Ve třetí části jsme se snažili ukázat základní předpoklady člověka k reflexi a rovněž vztah lidského vědomí k reflexi. Na takto postavených základech bylo již nasnadě popsat pojem reflexe jako takový.

Poslední část textu byla věnována průběhu reflexe. Snažili jsme se v jednotlivých fázích reflexe ukázat její důležitost a význam. Domníváme se, že až na základě poslední kapitoly bylo možno správně pochopit jak pojetí subjektu, tak pojetí reflexe. A to právě až v lidské perspektivě vykloněnosti do budoucna v rámci této speciální akce, kterou nazýváme reflexe.

Naším úkolem bylo popsat a interpretovat pojem reflexe. Ovšem po dopsání této práce se ukazuje, že daleko více otázek se otevřelo, než na které bylo uspokojivě odpovězeno. Otázky týkající se nepředmětné výzvy, která člověka oslovuje, rozdílu vzniku mezi pravou událostí a subjektem, možnosti vyvinutí reflexe a všech jejích důsledků atd. Na to ovšem v rámci této útlé práce nezbývá prostor, a proto jsme nakloněni tuto práci interpretovat pouze jako základní analýzu k otevření větších otázek, které se v díle Ladislava Hejdánka vyskytují.

Bibliografie

HEJDÁNEK Ladislav: *Úvod do filosofování*. Praha: OIKOYMENH, 2012.

ISBN: 978-80-7298-416-9

HEJDÁNEK Ladislav: *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1999.

ISBN: 80-86005-66-6

HEJDÁNEK Ladislav: *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*,

Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN: 80-86005-39-9